

Kazinczy Ferenc levele Óz Pálhoz. Óz Pál irodalmi hagyatékának rendezése során előkerült egy kiadatlan levél, melyet feltehetőleg Kazinczy Ferenc írt Óz Pálnak.¹

Óz Pál levélcso magja – több más kézirattal – 1795-ben árverezés útján került Jankovich Miklós tulajdonába.² Gyűjteményét Jankovich a Magyar Nemzeti Múzeumra hagyta,³ a levél és a kéziratok innen kerültek 1895-ben az Országos Széchényi Könyvtárba.⁴

Az Országos Széchényi Könyvtár 1895-ös katalógusa a levelet Kazinczynak tulajdonítja. A kézirattáros nem indulhatott ki a ma rendelkezésünkre álló adatokból, mert a levélpapíron aláírás helyett *F* szignó áll. Ez az adat a levél akkor talán még meglévő borítékáról, vagy a Magyar Nemzeti Múzeum adattárából származhat; ez utóbbi esetleg már a Jankovich Gyűjtemény adatait használta fel. Feltehető, hogy a levélcso mag Jankovichhoz kerülése idején megvolt a levél borítéka, vagy kézírás alapján Jankovich azonosította; ez esetben kortárs azonosításról van szó.

A levélszöveg adatai is Kazinczy feltételezett szerzőségét látszanak erősíteni.

A keltezés helye Bágyon (ma Kisbágyon). Itt élt Kazinczy hajdani sárospataki iskolatársa, a későbbi esperes, Komjáthy Ábrahám,⁵ akit Kazinczy számos levelében említ is.⁶ Ismeretségük 1774-ben kezdődött, amikor Kazinczy és öccse, Dénes a sárospataki főiskola növendékei, Komjáthy pedig annak contrascribája volt. Ebben az évben a Carolina Resolutio alapján a főiskolának Kassára kellett volna költöznie, Sárospatakon csak grammatikai osztályok működhetek volna. Beleznay Miklós gróf közbenjárt az udvarnál, hogy az iskola, megtartva főiskolai rangját, Sárospatakon maradhasson. Kazinczy József kérésére a tanárok és a diákok nevében Miklós-napkor két fia köszöni meg a gróf szívességét. A Beleznay-házba, Bugyira Komjáthy Ábrahám kísérte őket. A grófnő köszönetképpen Bessenyei Ágis *tragédiáját* ajándékozta Ferencnek, melyet akkor olvasott először. Barátságuk később sem szakadt meg. 1774-ben Komjáthy Bécsbe utazott, ahonnan francia nevelőt küldött a két fiúnak.⁷

A levélben említett másik falunév Kisterenye. Itt volt földbirtokos a nógrádi alispán, Gyürky István,⁸ aki szintén Kazinczy sárospataki iskolatársa volt. Gyürky hívta fel közös tanáruk, Szilágyi Márton figyelmét Kazinczy rajzaira. Tanára ismerteti meg Gessnerrel,⁹ Kazinczy levelezésében többször hivatkozik rá.¹⁰

A negyedik bekezdésben a levélíró arra kéri címzettjét, hogy Kochmeister levelét küldje utána Bécsbe. Ilyen levél azonban nem került elő Kazinczy hagyatékából, esetleg a család több más veszélyes vagy veszélyesnek tűnő irattal együtt megsemmisítette a jakobinusok letartóztatásának idején.¹¹ Az is bizonytalan, hogy Kazinczy ebben az időben járt-e Bécsben, mivel az életével foglalkozó monográfiák 1794 tavaszáig tárgyalják részletesen az eseményeket, majd december 14-ével, letartóztatásának napjával folytatják.¹² A köztes időről nincs számottevő adat, de azt tudjuk, hogy Kazinczy akkori lakhelyéről, Regmecről több utazást tett ismeretlen helyekre.¹³ Kochmeister személye ismeretlen.¹⁴ Schedius Lajos pesti esztétika professzort ismerte Kazinczy, néhány fordítását a fiatal professzor véleményezte.¹⁵ Óz és Schedius munkatársi kapcsolatban voltak, a professzornak szóló üzenetét ezért küldte tőle Kazinczy.¹⁶

Kazinczy Ferenc és Óz Pál személyes ismeretségéről az itt tárgyalt levélen kívül mindössze két adat maradt fenn. Az 1790-es évek elején Kazinczy ajánlotta Óz Pált a sárospataki főiskola filozófia tanszéké-

1 OSZK Kézirattára (továbbiakban: Kt), Quart. Lat. 2312. – KazLev. I–XXIII. nem közli.

2 OSZK Kt, Oct. Hung. 504. – BENDA Kálmán: *A magyar jakobinusok iratai. III.* Bp. 1952. 806.

3 OSZK Kt, Oct. Hung. 504.

4 OSZK Kt, Növedéknapló 1895/30.

5 *Nógrád vármegye.* Magyarország vármegyéi és városai.; Szerk.: BOROVSKY Samu Bp. 1911. 67.

6 KazLev II. 45–46., 483–485., 556.; IV. 241., 340., 499., 527.; V. 88., 295; XXIII. 121., 466.

7 VÁCZY János: *Kazinczy Ferenc és kora.* Bp. 1915. 63–67.

8 *Nógrád vármegye. i. m.* 69–70.

9 VÁCZY: *i. m.* 67–58.

10 KazLev XVII. 187.; XXI. 519., 593., 607., 732.

11 Z. SZABÓ László: *Kazinczy Ferenc.* Bp. 1984. 125.

12 Z. SZABÓ: *i. m.* 126., 135. – VÁCZY: *i. m.* 408., 421., 495–496.

13 Z. SZABÓ: *i. m.* 126.

14 Már a levélcso mag tartalomjegyzékének készítője is N(ismeretlen)-nel jelölte.

15 KazLev III. 41., 71., 75., 231.; IV. 36.

16 DEGRÉ Alajos: *Óz Pál szerepe a magyar jakobinus mozgalomban.* = Állam és jog. 1953/III. 29.

re, ahova végül is Kövy Sándort hívták meg.¹⁷ Később a jakobinus-perbe fogott Őz sorsát figyelemmel kísérte, kivégzését mélyesen elítélte.¹⁸

A levél adatai tehát valószínűsítik azt az előfeltételezést, amit a katalógusok is hagyományoztak, hogy a levél írója Kazinczy Ferenc.

A levél jelentősége, hogy felhívja a figyelmet Kaziczky és Őz Pál kapcsolatára, és ezzel adalékol szolgálhat Kazinczy Ferenc szerepének mélyebb megismeréséhez a jakobinus mozgalomban.

* * *

Bagyond. 18. May 794.

Theurester Bester Freund!

Längst hätte ich mich angenehmen Pflicht entlediget, Ihnen die beigebogene Representation zu übermachen, wenn ich Sie eher als heute zu Gesicht bekommen hätte. Ich habe Sie getrachtet so sauber und fehlerfrey als es die Kürze erlaubte abzuschreiben; sind aber dennoch einige Fehler eingeschlichen so haben Sie die Güte selbe ehe zu verbessern eh sie andern mitgetheilt, damit die Fehler nicht auf den armen Skribenten fallen.

Wir sind alle glücklich gesund vorigen Dienstag hier in Bagyon angelant; wie ähnliches vernahm ich von ihrer Reise bis auf Herr Hofrath Gyürky der seinen Husten nicht verlieren kann.

Morgen reist alles ab nach Kis Terenye, um dort der Feierlichkeit der Verlobung der ältern Freuln beizuwohnen. Ob man mich mitnimmt weiss ich noch nicht. Ich wünschte lieber zu Hause zu bleiben, und mir durch Lesen und Spatzierengehen meine Einsamkeit zu versüssen, als in einen aristokratischen Gessellschaft langaweile haben, nichts als Krazfüsse machen, und gähnen müssen. Man spricht von dieser Heirath nicht am besten. Ich bedaure das gute Mädchen, denn so sehr sie in Ihren lieben Bräutigam vernarrt und verliebt ist, so wenig scheint er, mir nach dem was ich aus seinem Betragen mit seiner Braut hier in Bagyon merken konnte, eine wahre Neigung, die Übereinstimmung der Herzen Grunde haben muss, zu haben. Übrigens scheint es mir auch bei ihr wohl das meiste daran gelegen zu seyn, Frau zu werden, und das lastige Ding — die Jungferschaft — los zu werden. Gott der Liebe regiere Ihre Herzen, und erfülle Sie mit gegenseitiger Zärtlichkeit, die jeden Tag ihre neuen Freuden haben mögen.

Freund Kochmeister hab ich gebeten, meinen Brief an Sie zu adressieren. Sie werden mir diese Freiheit wohl vergeben, und die Güte haben, wenn wir vielleicht nicht über Ofen reisen sollten, und ich den 31 dieses bei Ihnen nicht erscheinen würden mir diesen Brief nach Wien nachzuschicken.

Empfehlen Sie mich allen die Sich meiner erinnern wollen; besonders aber H. Professor Schedius und seiner theuresten Ehehälfte. Ich umarme Sie tausendmal freundschaftlich in Gedanken theurer Freund und Reisekamerad und bin mit aller Liebe Freundschaft und Hochachtung.

Ihr

aufrichtigster Freund
F.

Magyarul:¹⁹

Bagyon, 1794. május 18.

Igen drága, jó Barátom!

Már nagyon régen leróttam volna kellemes kötelességemet, hogy Önhöz juttassam a mellékelt előterjesztést, ha előbb láttam volna, mint ma. Törekedtem arra, hogy oly tisztán és hibátlanul írjam le, amennyire az idő rövidsége engedte. Hogyha mégis becsúszott néhány hiba, akkor legyen olyan jó, inkább Ön javítsa ki, mielőtt másokkal közölné, nehogy a hibákat a szegény írnoknak tulajdonítsák.

¹⁷ BENDA: *i m. II.* 721.

¹⁸ KazLev VIII. 177. — KAZINCZY Ferenc: *Fogságom naplója*. Bp. 1951. 57. — BENDA: *i m. III.* 320., 414., 416.

¹⁹ A betűhív íratat és a fordítás nagy része JÓNÁCSIK László munkája.

A múlt kedden mindannyian szerencsésen és egészségesen megérkeztünk ide, Bagyonba; hasonlóképpen értesültem én is az Önök utazásáról – kivéve Gyürky udvari tanácsos urat, aki a köhögésétől nem tud megszabadulni.

Holnap mindenki elutazik Kis Terenyére, hogy ott részt vegyen az idősebb kisasszony eljegyzési ünnepein. Hogy engem is magukkal visznek-e, még nem tudom. Én inkább azt szeretném, hogy otthon maradjak és magányomat olvasással és sétával édesítsem, minthogy egy arisztokrata társaságban unatkozom, és semmi mást ne kelljen csinálnom, mint hajbókolni és ásítózni. Nem a legjobbakat mondják erről a házasságról. Nagyon sajnálom ezt a derék lányt, mert amilyen nagyon bele van örülve, és szerelmes is kedves vőlegényébe – annak alapján, amit itt Bagyonban a menyasszonyával szemben tanúsított viselkedéséből megállapíthattam –, emez úgy tűnik nekem, éppoly kevésbé viseltet iránta igaz vonzalommal, amelynek pedig a szívek összhangja kell hogy legyen az alapja. Egyébként úgy tűnik nekem, hogy neki is leginkább csak az a szándéka, hogy asszonnyá legyen, és a terhes dologtól „a hajadon-léttől” megszabaduljon. A Szerelmes Isten vezesse szívüket és töltsse el kölcsönös gyengédséggel, amelyből minden nap új és új örömek fakadjanak.

Kochmeister barátunkat arra kértem, hogy leveletem Önhöz címezze. Ön alighanem meg fogja bocsátani nekem ezt az önállóságot, és lesz oly jó, ezt a levelet Bécsbe utánam küldeni, ha mi esetleg mégsem Budán keresztül utaznánk, és e hó 31-én mégsem jelennék meg Önnél.

Ajánljon engem mindazoknak kegyeibe, akik emlékezni akarnak rám, de különösen Schedius professzor úrba, és legdrágább élete párjába. Gondolatban ezerszer, barátsággal ölelem Önt, drága barátom és útitársam, és vagyok minden szeretettel, barátsággal és mély tisztelettel,

az Ön legőszintébb barátja:

F.

SEPSI ANDREA

Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság 1798-as levelesládájából. I. 1798-ban még nincs lényeges különbség Aranka György tudós levelezése és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság saját levelezése között. 1798 tavaszán Aranka megismétli lemondási szándékát, titkári lemondását az év közepén el is fogadják, de a társaság válaszeveleit átmenetileg az év második szakaszában is Aranka György szignálja. Az 1798-as levélírók túlnyomó többsége nem, vagy nagy késéssel értesül a társaság élén bekövetkezett személyi változásokról, ami egyaránt magyarázható a korabeli postai viszonyokkal, valamint a társaságnak azzal a szándékával, hogy Aranka visszavonulását egy ideig elhallgassa. Aranka és a társaság egyaránt tart attól, hogy a változások híre megrendítené a bizalmat a társaság iránt.

Az 1798-as levelezés gazdag anyaga jelzi azt a nem csökkenő érdeklődést, amely a társaság munkája iránt a magyar nyelvterületen megnyilvánul. A társaság korábbi megkeresésére változatlanul érkeznek a levelek, s nem csökken az új jelentkezők száma sem. Eddig publikált levelezésükben is szép számmal fordultak elő 1798-as írások, s továbbiak várnak még közlésre, bár jól tudjuk azt is, hogy a levelek keltezése óta eltelt majdnem két évszázad alatt számos kézirat elveszett,¹ szétszóródott, némelyek pillanatnyilag lappanganak.

Mostani válogatásunk főleg a szórványos levelekből tallóz, s bár a válogatás így nagyon is esetleges, az itt közlésre kerülő levelek tartalma sokféle indítatásról tanúskodik. Técsy Dániel nagyenyedi tanár két tehetséges, a szellemi munkában részt vállaló diákra hívja fel a figyelmet; az egyik diák nem más, mint a híres matematikus, Bolyai János testvéröccse, Bolyai Antal. Borosnyai Lukács János marosvásárhelyi református pappal szinte a társaság megalakulása óta (1791) tart a kapcsolat, de mivel abban a városban él, ahol a társaság működik: Marosvásárhelyen, csak ritkán szánja rá magát, hogy – mint most is – levélben fejtsse ki elgondolásait egy-egy témában. Ezúttal az általa megfigyelt erdélyi gyógynövényekről értekezik. Gecse Dániel, erdélyi származású pesti orvostanhallgató hasznos segítője a társaságnak Pest-

¹ Az itt közlésre került kilenc levélből négy az egykori csíkszentsimoni Endes család levéltárából való. (1., 3., 6., 8. sz. levelek.) Ezeket még Jancsó Elemér másolta le, még az 1940-es évek elején. A levéltár a háború folyamán megsemmisült. – L. SÁNDOR Imre: *A csíkszentsimoni Endes család levéltára. (1544–1848)*. Kolozsvár, 1910. (780., 785. és 792. sz. tételek.)